

მარიამ გურგენიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დოქტორანტი

ვიკინგების ეპოქის ქრისტიანული და წარმართული სამარხების ანალიზი (VIII-XI საუკუნეები)

Abstract

Although the English, German and French sources give us information about the political and ethnic units of the medieval Normans, they are still flawed and one-sided, so it would be impossible to discuss their historical past without identifying and studying the archeological sites.

საკვანძო სიტყვები: ვიკინგები, სამარხები, სკანდინავია.

შესავალი

ვიკინგების ეპოქის მრავალმხრივი და საფუძვლიანი შესწავლა ინტერდისციპლინური კვლევების საშუალებით ხდება. აღნიშნული ეპოქის შესახებ ცნობები: წერილობითი წყაროების, რუნული წარწერების, გეოგრაფიული სახელწოდებების, არქეოლოგიური მონაცემების საერთო ანალიზის შედეგს წარმოადგენს. ვიკინგთა ხომალდების, უძველესი ქალაქების, ციხე-სიმაგრეების მიწის საფარისგან გათავისუფლებამ, ნათელი მოჰყვინა სკანდინავიის ტერიტორიაზე შუა საუკუნეებში მცხოვრები საზოგადოების მიღწევებს. ესენია: გემთმშენებლობა, ვაჭრობა, წარმოება, მატერიალური კულტურა.

რეგიონის კომპლექსურმა შესწავლამ ცხადყო, რომ სკანდინავიის ვრცელი მხარე ბევრი საერთო მახასიათებლის მიუხედავად, მოიცავს განსხვავებულ გეოგრაფიულ ტერიტორიებს, რაც განაპირობებდა გარკვეულ შიდა განსხვავებებს. მაგალითად, IX-X საუკუნის ნორვეგიის რომელიმე ლოკალური ტერიტორიის შესწავლა ნათელ წარმოადგენას ვერ შეგვიქმნის ამავე საუკუნის ვთქვით, ქალაქ ბირკას (შვედეთი, მნიშვნელოვანი სავაჭრო ცენტრი ვიკინგების ეპოქაში) მოსახლეობის ცხოვრების წესის და განვითარების შესახებ.

სკანდინავიური წყაროები, მეტწილად XII-XIII საუკუნეებით დათარიღებული საგები, შინაარსობრივად უფრო ისტორიულ ნოველებს წარმოადგენს, ვიდრე მოვლენების ზუსტ და უტყუარ აღწერას. მათი დიდი ნაწილი შეიქმნა მომხდარი მოვლენებიდან დიდი ხნის შემდეგ, შესაძლოა კონკრეტული გმირის, ოჯახის, დინასტიის ლეგიტიმაციის, მიწაზე საკუთრების ან სამეფო ძალაუფლებაზე კანონიერი უფლებამოსილების ხაზგასასმელად. აღნიშნული წყაროები, მოგვითხრობს საუკუნეებით ადრე განვითარებულ მოვლენებს და ეყრდნობა მეტწილად მითებსა და თქმულებებს.

საგებისათვის დამახასიათებელია გაზვიადებული და დრამატიზებული თხრობა, ხშირად ისტორიული სტრუქტურა, ჩარჩო და ქრონოლოგია დარღვეულია. ამის მიუხედავად, საგების მნიშვნელობა და მათში გადმოცემული ამბების ანალიზი, უდავოა შუა საუკუნეების სკანდინავიის ისტორიის შესწავლის საქმეში. თუმცა, არქეოლოგიური შესწავლის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა საზოგადოების სოციალური და კულტურული განვითარების და მიღწევების შესახებ რეალური სურათის აღდგენა. ამიტომ ერთ-ერთ ძირითად წყარომცოდნეობით ბაზას სწორედ არქეოლოგიური მონაცემები წარმოადგენს.

შუა საუკუნეების სკანდინავიის ტერიტორიაზე არსებული პოლიტიკური ერთეულების შინაგანი განვითარების ეტაპები მჭიდროდ არის დაკავშირებული საგარეო პოლიტიკურ ფაქტორებთან. ქვეყნის განვითარების თვალსაზრისით, პოლიტიკური სიტუაციის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს გარეგან გამოხატულებას წარმოადგენს, ქრისტიანობის გავრცელება, როგორც უმნიშვნელოვანესი კულტურული მოვლენა.

სკანდინავიური სამეფოების, როგორც პოლიტიკური და ეკონომიკური კონტაქტების, ასევე შინაგანი განვითარების, მისი სოციალური ბუნების შესწავლის თვალსაზრისით, დიდი მნიშვნელობა აქვს არქეოლოგიურ მონაცემებს. რეგიონის განვითარების კულტურული, პოლიტიკური, სოციალური სურათის წარმოჩენა წარმოუდგენელია სამარხეული ძეგლების გამოვლენის და შესწავლის გარეშე.

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევის მიზანია წარმართული და ქრისტიანული სამარხების ანალიზი, რაც უკავშირდება რწმენის ახალ სისტემასთან, ახალ ტრადიციებთან, კულტურასთან და ფასეულობებთან ზიარებას. სამარხების შესწავლის შედეგები, წარმოდგენას იძლევა ისეთ მნიშვნელოვან საკითხებზე, როგორიცაა სკანდინავიური სამეფოების ქრისტიანულ სამყაროსთან ურთიერთობა.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საგარეო ურთიერთობების და ქრისტიანობის გავრცელების საკითხი, სკანდინავიურ და უცხოურ წყაროებში შედარებით ბუნდოვნად არის წარმოდგენილი და საჭიროებს არქეოლოგიური მონაცემების გათვალისწინებას. საყურადღებოა, თანამედროვე მეცნიერის ენდერს ვინროსის განმარტება ნაშრომში- „სკანდინავიის მოქცევა“-ს, სადაც ავტორი აღნიშნავს, რომ „ისტორიული წყაროები ძირითად ფოკუსირებულია სამეფოებში ინსტიტუციის შექმნაზე, მაშინ როცა, არქეოლოგიური კვლევები წარმოადგენს გვიქმნის საზოგადოების სხვადასხვა ფენებში ქრისტიანიზაციის პროცესზე“ (Winroth, 2011:134).

ინსტიტუციის შექმნაში იგულისხმება: საეპისკოპოსოების დაარსება, მისიონერთა მოღვაწეობა, მმართველი ფენის გაქრისტიანება და აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებული პოლიტიკურ პროცესები. ეს ძირითად საყრდენს წარმოადგენს ეპოქის შესწავლის პროცესში, თუმცა რეგიონის საკითხის სიღრმისეული კვლევა, რაც გულისხმობს საზოგადოების ტრადიციების, ცხოვრების წესის, ფასეულობების ტრანსფორმაციას და მის უნიკალურობას, რაც მნიშვნელოვნად განაპირობა აღნიშნულმა ცვლილებებმა, წარმოუდგენელია არქეოლოგიური შესწავლის გარეშე. საკითხის კვლევისას, მისი სწორი გააზრებისათვის, გამოყენებულია

ინფორმაციის სინთეზური გადამუშავება, მასალის ანალიზი, სამეცნიერო ლიტერატურის მონაცემების გამოყენებით.

აღნიშნული პროცესი უნდა განვიხილოთ კონკრეტული სამარხების ანალიზით. სკანდინავიის ტერიტორიაზე უამრავი შუა საუკუნეების წარმართული და ქრისტიანული სამარხია მიკვლეული. ცხადია, მასალის ერთ ნაშრომში განხილვა შეუძლებელია და აღნიშნულ საკითხს შეიძლება ცალკე სამეცნიერო კვლევა მიეძღვნას. ამდენად, ვეცადეთ გვეჩვენებინა, ვიკინგთა საზოგადოებაში არსებული დაკრძალვის ტრადიციები და ქრისტიანიზაციის გავლენით მიმდინარე მნიშვნელოვანი ცვლილებები, სამარხების შესწავლის და თანამედროვე მეცნიერთა კვლევების საფუძველზე.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ვიკინგების ეპოქის შესახებ არსებობს უზარმაზარი უცხოენოვანი ლიტერატურა, სადაც აღნიშნული ეპოქა მრავალმხრივ საკმაოდ დეტალურადაა არის შესწავლილი. ამიტომ წინამდებარე მიმოხილვას ხსენებული საკითხის სრულყოფილად, ამომწურავად, წარმოჩენის პრეტენზია არ გააჩნია. ჩვენ მიზანს წარმოადგენს, მკითხველს საერთო წარმოდგენა შევუქმნათ აღნიშნული ეპოქის შესწავლის პროცესში არქეოლოგიური მონაცემების მნიშვნელობის შესახებ. ამ რთულ საკითხზე სიტყვის თქმას, უმთავრესად ის გარემოება გვაბედინებს, რომ აღნიშნულ თემის შესახებ, ქართულ ენაზე, დღემდე თითქმის არაფერი დაწერილა.

ნაშრომში მსჯელობისას ძირითადად დავეყრდნობით ფართომასშტაბიანი და განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე არქეოლოგიური სამარხების ანალიზს.

სამარხების ანალიზი

ძველი ნორდიკული წარმართული ხედვით, ცხოვრების მთავარ მიზანს სახელოვანი სიცოცხლე, გმირული სიკვდილი წარმოადგენდა. მოკვდავი ადამიანისთვის მიწიერი, მატერიალური სიამოვნება და კეთილდღეობა სრულიად მისაღები იყო, განსხვავებით, გვიანდელი ქრისტიანული იდეოლოგიისგან, სადაც მატერიალური კეთილდღეობა, სულიერებამ ჩაანაცვლა.

მიცვალებულზე ზრუნვის, დაკრძალვის ტრადიცია პირდაპირ არის დაკავშირებული სიკვდილ-სიცოცხლის შესახებ საზოგადოების რწმენა-წარმოდგენათა სისტემასთან. შესაბამისად, ვეცდებით განვიხილოთ სკანდინავიის ტერიტორიაზე ფართომასშტაბიანი გათხრების შედეგად გამოვლენილი რამდენიმე სამარხი, რომელიც მეტ-ნაკლებად ნათელ წარმოდგენას შეგვიქმნის ზემოთხსენებული საკითხის შესახებ.

როგორც წესი, სკანდინავიური სამარხები, მდიდარია ინვენტარით, მიცვალებულის კუთვნილი ნივთებით, ავეჯით და შინაური პირუტყვით. მამაკაცები იკრძალებოდნენ იარაღით. ქალები კი, პირადი ნივთებით: სამკაულით, ჭურჭელით და ა.შ. (Roesdahl 1998).

საინტერესოა სამხრეთ ნორვეგიაში, ოსბერგში გამოვლენილი მდიდარი ქალბატონის სამარხი, რომელიც დაკრძალულია მოახლესთან ერთად. მიცვალებული მოთავსებულია დაახლოებით 21 მ. სიგრძის საგანგებოდ გაფორმებულ გემში პირადი ნივთებით, შინაური პირუტყვით, მათ შორის: ცხენები, ძაღლები, ხარები. სამარხში მეცნიერთა მოსაზრებით, უნდა ყოფილიყო ძვირფასი ნივთებიც. აშკარაა, რომ ვიკინგები, მათი წარმოდგენით მიცვალებულს გზავნიდნენ მოგზაურობაში და ატანდნენ ყველაფერს, რაც დასჭირდებოდა.

ვიკინგთა სამარხებზე დაკვირვებით მიღებული ინფორმაცია ადასტურებს X საუკუნის არაბი ელჩის და მოგზაურის, აჰმად იბნ ფადლანის დეტალურ აღწერას მათი დაკრძალვის რიტუალის შესახებ, რომელსაც ის ესწრებოდა ვოლგის ნაპირთან: „როდესაც მეთაური კვდება, მსახურებს ეკითხებიან, ვინ მოკვდება მასთან ერთად. მოხალისეს გადაწყვეტილების შეცვლა არ შუძლია. ამ შემთხვევაში შეირჩა მსახური ქალი, რომელსაც პატივით ეპყრობოდნენ ცერემონიის დაწყებამდე. დაკრძალვის დღეს, მეთაურის გემი ამოიყვანეს ხმელეთზე, ხალხი დადიოდა მის გარშემო და სიტყვებს ამბობდა. მიცვალებულის ცხედარი მოათავსეს გემზე. დაკრძალვის რიტუალს უძღვებოდა ასაკოვანი ქალი, რომელსაც „სიკვდილის ანგელოზს“ უწოდებდნენ. მიცვალებულის გარშემო მოათავსეს ტანსაცმელი, იარაღი, ძვირფასი ნივთები, ასევე დახოცილი ცხოველები და ფრინველები, სასმელი და საკვები. მსახურმა ქალმა წარმოთქვა სიტყვა: „მე ვხედავ ჩემს ბატონს ვალჰალაში. ის მიხმობს. გამიშვით მასთან“. შემდეგ დაკლა ფრინველი და ავიდა გემზე, მოიხსნა სამკაული, იმღერა, შესვა სასმისი. „სიკვდილის ანგელოზმა“ ქალი შეიყვანა გემზე მოთავსებულ მიცვალებულის კარავში. შემდეგ, მსახური ქალი მოკლეს. გარდაცვლილის ახლო ნათესავები გემის ქვეშ ათავსებდნენ ხის ტოტებს. გემზე ისროდნენ ადვილად აალებად მცენარეებს. დაახლოებითერთ საათში ყველაფერი დაიწვა. დამწვარი გემის ადგილას გააკეთეს ბორცვი და აღმართეს სვეტი, რომელზეც ეწერა მიცვალებულის სახელი (Roesdahl, 1998:157).

როგორც ჩანს, ტრადიციულად საზოგადოების მაღალი წოდების ნავით და გემით დაკრძალვა, ეს იყო ვალჰალაში მოგზაურობის სამზადისი. მიცვალებულს ძვირფას ნივთებთან, იარაღთან და ცხოველებთან ერთად საკვებსა და სასმელსაც ატანდნენ. მას ასევე სჭირდებოდა თანამგზავრი, მონა, რომელიც კვდებოდა ბატონის დაკრძალვის დღეს საკუთარი სურვილით (Roesdahl, 1998).

სკანდინავიაში ფართოდ იყო გავრცელებული მიცვალებულის ნავით, ან გემით დაკრძალვის ტრადიცია. მსგავსი ტიპის სამარხი გამოვლენილია ქალაქ ბირკაში (შვედეთი), რომელიც სავარაუდოდ მდიდარ მამაკაცს ეკუთვნოდა (X ს.). მიცვალებული დაკრძალულია დაახლოებით 2მ სიგრძის ფიცრული ნავით. მისი სამარხის აღმოსავლეთით, მიკვლეულია ცხენების სამარხი. მიცვალებულის სამარხში, ასევე აღმოჩნდა: იარაღი, მდიდრული სამოსი, უჟანგავი რკინის ნაკეთობები, სათამაშო კამათლები, ვერცხლის მონეტები, აღმოსავლური აბრეშუმის, ვერცხლის გულსაკიდები, ბრინჯაოს თასები, რკინის სამაჯურები, ბეჭდები, ბალთები და სხვა (Sorensen, 2001:216).

ნორვეგიაში, კაუპანგის მიდამოებში გამოვლენილია IX საუკუნით დათარიღებული მამაკაცის სამარხი. დაახლოებით ნახევარი საუკუნის შემდეგ მისი სამარხის ზემოთ დაიკრძალა გემით: ორი ქალი, მამაკაცი და ბავშვი, პირუტყვით და პირადი ნივთებით. მეცნიერი ნეილ ფრაისის განმარტებით, სკანდინავიის ტერიტორიაზე არსებობს სამარხები, რომლებიც წარმოადგენს ერთგვარ ნარატივს კონკრეტული ოჯახის ან საგვარეულოს შესახებ და არსებობს სამარხები, სადაც ერთი მემორიალური სვეტის ქვეშ მდებარეობს რამდენიმე ფენა სამარხებისა.

შვედეთში, გოთალანდის ტერიტორიაზე მიკვლეულია ვიკინგების ეპოქის ახალგაზრდა და მოხუცი მამაკაცების მოკრძალებული სამარხი. საყურადღებოა, მიცვალებულთა ფეხებზე დალაგებული ლოდები, რაც შესაძლოა მიგვანიშნებდეს კონკრეტულ ტრადიციაზე ან მოჩვენებათა უკანმოზრუნების პრევენციის მცდელობასთან ჰქონდეს კავშირი (Neil Price).

სამარხები ერთმანეთისგან განსხვავდება დაკრძალვის მეთოდით და ინვენტარით. მიცვალებულთა ნაწილი დაკრძალულია პირდაპირ სუდარით, ხის ყუთით, რომელიც ხშირ შემთხვევაში არყის ხისგან არის დამზადებული. ზოგჯერ მსგავს ჩასასვენებლებს ქვებისგანაც ამზადებდნენ. მიკვლეულია ასევე მიწისქვეშა ხის კამერები, მიცვალებულები იკრძალებოდა სხვადასხვა პოზიციაში, მათ შორის მჯდომარეც.

XX საუკუნეში ნორვეგიის ტერიტორიაზე, ოსბერგში გამოვლენილიგემი სამარხი, ოსლო ფიორდის დასავლეთ ნაწილში, დენდროქრონოლოგიის მეთოდით, დათარიღებულია IX საუკუნით. საერთო სიგრძე 22 მ-ია, საერთო სიგანე 5 მ. გემი, რომელიც წარმოადგენდა ორი ქალბატონის სამარხს, შედარებით მცირე ზომისაა. ის მდიდარია მრავალფეროვანი სამარხეული ინვენტარით და დათარიღებულია IX საუკუნით (Sorensen, 2001:187).

895-900 წლებით თარიღდება ოსბერგიდან დაახლოებით 20 კილომეტრში მიკვლეული გოკსტადის გემი სამარხი, რომელიც მეცნიერთა მოსაზრებით ბევრად გაუმჯობესებული ვარიანტს წარმოადგენს, უფრო დახვეწილს. რომელიც დიდგვაროვან ქალს ეკუთვნოდა. გოკსტადის გემი აღმოაჩინეს მე-19 საუკუნეში. 23 მ. სიგრძე და 5 მ. სიგანე - კონსტრუქცია, მასალა მუხა, დაცულია ოსლოში ნორვეგიაში ვიკინგთა ხომალდების მუზეუმში (Winroth, 2014).

იმდენად დიდი სამზადი სჭირდებოდა მიცვალებულის მომზადებას და დაკრძალვის რიტუალის შესრულებას, რომ ძირითადი სამარხების გვერდით ასევე გვხვდება, დროებითი სამარხი, მაგალითად ჩრდილოეთ ისლანდიაში, ლითლუ ნუფარის ტერიტორიაზე, სადაც იბნ ფადლანის მიერ აღწერილი მონაცემებიდან სამი მთავარი ელემენტია: ალკოჰოლი, საჭმელი და მუსიკალური ინეტრუმენტი (Neil Price).

რაც შეეხება მიცვალებულის სამოსს, მის შესახებ ნათელ წარმოადგენას გვიქმნის მიცვალებულის ტანისამოსის რეკონსტრუქცია მამენიის და ვენდელის სამარხებიდან. იბნ ფადლანის გადმოცემით დაკრძალვის რიტუალი ათი დღის განმავლობაში გრძელდებდა. მიცვალებულის ფული იხარჯებოდა დაკრძალვისთვის განკუთვნილ სასმელსა და მის ტანისამოსზე.

როგორც იბნ ფადლანი აღნიშნავს, მიცვალებულს სპეციალურ ოთახის მაგვარ კონსტრუქციაში ათავსებდნენ გემის შუა ნაწილში, რისი მაგალითიც გვხვდება გოკსტადის გემზე. გემი ყოველთვის არ იწვებოდა, მაგრამ იბნ ფადლანის აღწერა ემთხვევა გემის დაწვის კრემაციის რიტუალს, რისი მაგალითიც გვხვდება ნორვეგიაში მიკვლეულსტმ-ში. აღნიშნული სამარხი IX საუკუნით თარიღდება და ზომით უფრო დიდი უნდა ყოფილიყო, ვიდრე ოსბერგისა და გოკსტადის ხომალდი, მაგრამ ცერემონიის დროს ხომალდი დამწვარია, შესაბამისად მისი ზომების შესახებ მხოლოდ მეცნიერთა ვარაუდი არსებობს. დაახლოებით ეს უნდა ყოფილიყო 30 მეტრი სიგრძის და 4 მეტრი სიგანის ხომალდი. სამარხეული ინვენტარის მიხედვით დაკრძალული უნდა ყოფილიყო მდიდარი მამაკაცი, შესაძლოა მეფეც კი.

სკანდინავიის ტერიტორიაზე მიკვლეულია სამარხები, სადაც გამოვლენილია როგორც კრემაციის, ასევე ინჰუმაციის მეთოდი. მაგალითად, დანიის ქალაქ ოლბორგის მახლობლად მიკვლეული გრანდიოზული ლინჰოლმ ჰოიეს სამარხი, რომლის სამხრეთ ნაწილი XI საუკუნით, ხოლო ჩრდილოეთ ნაწილი უფრო V საუკუნით თარიღდება (Neil Price).

გრანდიოზულ სამარხებს შორის აღსანიშნავია დანიის სამეფო დინასტიის კუთვნილი ორი დიდი ზომის სამარხი. ჩრდილოეთით დაკრძალული უნდა ყოფილიყო მეფე გორმი, რომელიც 958 წელს გარდაიცვალა, თუმცა, მეცნიერთა მოსაზრებით, ეს თარიღი ჰარალდის მეფობის დასაწყისად ცალსახად ვერ ჩაითვლება. ვიკინგების ეპოქის მკვლევარი ნილს ლუნდი აღნიშნავს, რომ გვიანდელი საისტორიო წყაროების მიხედვით, ჰარალდმა ორმოცდაათი წელი იმეფა დანიაში, გარდაიცვალა არაუგვიანეს 987 წლისა, თუკი ის ორმოცდაათი წელი მეფობდა, უნდა ყოფილიყო მამის მეფე გორმის თანამმართველი. ცარიელი აღმოჩნდა სამარხის სამხრეთ ნაწილი, რომელიც უფრო გვიანდელია, სავარაუდოდ ის მეფე ჰარალდისთვის უნდა ყოფილიყო განკუთვნილი, მაგრამ არ გამოუყენებია, რადგან გაქრისტიანდა. არსებობს მოსაზრება, რომ სამხრეთ სამარხი განკუთვნილი იყო დედოფალ თირესთვის. სამარხებთან ერთად აღმართული რუნული ქვის მონაცემებით დედოფალი მეფე გორმზე ადრე გარდაიცვალა. მისი ცხედარი მიკვლეული არ არის. ქრისტიანობის მიღების შემდეგ 965 წელს, მეფე ჰარალდმა მამის ნეშტი იქვე აგებულ ქრისტიანულ ტაძარში გადაასვენა.

არქეოლოგიური შესწავლა ცხადყოფს, რომ ჰარალდის მმართველობისას აიგო არაერთი თავდაცვითი ნაგებობა, ციხესიმაგრეები, მტკიცე კედლებით ჰედების, რიბესა და ორჰუსის ტერიტორიაზე. ასევე დანევირკეში სანაპირო საყრდენებით, თხრილებით, რომელსაც საზღვარი უნდა დაეცვა გერმანელებისაგან. მიკვლეულია წრიული ციხის ნაშთები: ტრელებორგსა და აღმოსავლეთ იუტლანდიის ტერიტორიაზე, აგერსბორგში ჩრდილოეთ იუტლანდიაში, ოდენსესა და სკონეში. მიკვლეული სამარხები დენდროქრონოლოგიურმა კვლევის მეთოდმა დაადასტურა, რომ აგებული უნდა ყოფილიყო ჰარალდის მეფობის პერიოდში (Sorensen, 2001:159-160).

საყურადღებოა, სკანდინავიურ წყაროებში დაცული ცნობები XI საუკუნეში წარმართული სამარხებიდან მიცვალებულთა ქრისტიანულ სამარხებში გადასვენების შესახებ, რაც ვფიქრობ, რელიგიის ცვლილებით გამოწვეული დამოკიდებულების შესახებ გვიქმნის წარმოდგენას. მაგალითად, „Landnámabók“-იგვე „წიგნი ისლანდიის დასახლების შესახებ“ გვხვდება ცნობა ვინმე ასმუნდის შესახებ, რომელიც დაიკრძალა გემის სამარხში მონასთან ერთად.

ისლანდიურ წყაროებში არაერთი ცნობა გვახვდება ადრეული სამარხების გახსნის და ძვლების ტაძრის ეზოებში გადასვენების შესახებ, რაც არქეოლოგიური შესწავლითაც დასტურდება ([Ulf-Moller](#))

წარმართობიდან ქრისტიანობაზე გადასვლის პროცესის კვლევისას, სამარხების შესწავლის და მისი მნიშვნელობის შესახებ საინტერესო და ვრცელ ინფორმაციას გვაწვდის მეცნიერი ანდერს ვინროსი, ნაშრომში „სკანდინავიის მოქცევა“. იგი აღნიშნავს, რომ ჩრდილოეთ ევროპაში მიკვლეული სამარხების ზუსტი დახარისხება ქრისტიანული და წარმართული ნიშნით საკმაოდ რთულ ამოცანას წარმოადგენს, რადგან მეტწილად ასახავს წარმართულიდან ქრისტიანულ პრაქტიკაში ასიმილაციის სხვადასხვა საფეხურს; განიხილავს იმ კრიტერიუმებს, რომლის მიხედვითაც მეცნიერები ადგენენ სამარხი წარმართულია თუ ქრისტიანული.

აღსანიშნავია, რომ ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კრიტერიუმს წარმოადგენს, კრემაციის საკითხი. როგორც ცნობილია, კრემაცია არის მიუღებელი ტრადიცია ქრისტიანული პრაქტიკისთვის. ამ თვალსაზრისით, საყურადღებოა 780 წელს კარლოს დიდის მიერ სიკვლით დასჯის დაკანონება გვამის კრემაციის შემთხვევაში. კრემაცია, უძველესი დროიდან ცალსახად

ასოცირდებოდა წარმართობასთან. ვიკინგთა სამარხების შესწავლის ანალიზი არ გვამღევს საფუძველს ვივარაუდოთ, რომ ყველა სამარხი ქრისტიანულია, სადაც გვამი არ არის დამწვარი. როგორც ჩანს ორივე შემთხვევა დაშვებული იყო წარმართულ ხანაში. მაგალითად, შვედეთის ერთ-ერთ პროვინციაში ვენდელში, (უპლანდის პროვინცია) და ვალსგერდში, გამლა უპსალას მახლობლად მიკვლეულია სამარხები, სადაც მიცვალებულთა მხოლოდ გარკვეული ნაწილი კრემაციული წესითაა დაკრძალული, სხვა მახასიათებლების მიხედვით სამარხები აშკარად წარმართულია(Winroth, 2011).

მეორე უმნიშვნელოვანესი კრიტერიუმი, რომლის შესახებაც ანდერს ვინროსი საუბრობს, არის სამარხში მიცვალებულის მდებარეობის განსაზღვრის საკითხი. ქრისტიანული ხანის სამარხებში მიცვალებული მოთავსებულია თავით დასავლეთისკენ, რაც ახასიათებს წარმართული სამარხების ნაწილსაც. შესაბამისად, მხოლოდ ამ კრიტერიუმის მიხედვითაც რთულია მიცვალებულის რელიგიური ორიენტაციის განსაზღვრა.

მესამე უმნიშვნელოვანეს კრიტერიუმს წარმოადგენს მიცვალებულის პირადი ნივთები და დაკრძალვის ტრადიციის კვალი. როგორც წესი, წარმართული სამარხის ინვენტარი საკმაოდ მრავალფეროვანია, დაწყებული პირადი ნივთებით დამთავრებული შინაური პირუტყვით. ქრისტიანებისათვის კი, აუცილებლობას წარმოადგენდა მხოლოდ ტანისამოსი დაქრისტიანული სიმბოლიკა, რაც გულისხმობს, რომ ქრისტიანები უნდა დაკრძალულიყვნენ მხოლოდ ყელსაბამით ან ქრისტიანული სიმბოლოებით(Winroth,2011).

კვლევის შედეგები

არქეოლოგიური მონაცემები მკაფიოდ მიუთითებს შუა საუკუნეების სკანდინავიის ტერიტორიაზე მიცვალებულის ძლიერი კულტის არსებობას. სამარხეული ინვენტარი მეტწილად მრავალფეროვანია და ნათლად ასახავს პოლიტიკურად ჯერ კიდევ გაუერთიანებელი საზოგადოების, კულტურულ ერთიანობას წარმართული სიმბოლიკას დაკრძალვის ტრადიციების სახით.

რელიგიური ცვლილებები სკანდინავიის ტერიტორიაზე ერთი მმართველის დროს არ დაწყებულა და დამთავრებულა. ეს საკმაოდ რთული და ხანგრძლივი პროცესი საუკუნეების განმავლობაში გაგრძელდა და ეტაპობრივად აისახა დაკრძალვის ტრადიციებსა და მრავალფეროვან სამარხეულ ინვენტარში. ქრისტიანულ სამყაროსთან პოლიტიკური კავშირის პარალელურად, X საუკუნით დათარიღებულ სამარხებში თანდათან აქტიურად ჩნდება ქრისტიანული სიმბოლოები, რომელიც მომდევნო საუკუნეებში გვხვდება წარმართულთან ერთად. მათ შორის, ტაძრის ეზოებში დაკრძალული ქრისტიანი მორწმუნეების სამარხებშიც.

ნორვეგიაში შედარებით ადრე დაიწყო წარმართული ელემენტების ქრისტიანულით ჩანაცვლება, ვიდრე დანიასა და შვედეთში, რაც ქრისტიანი მისიონერების წარმატებულ მოღვაწეობასა და მათ მიმართ ადგილობრივი მმართველობის მხარდაჭერზე მიუთითებს.

დასკვნა

საკითხის ანალიზიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სამარხების მახასიათებლების მიხედვით რელიგიური ორიენტაციის დადგენა საკმაოდ რთულია. აღნიშნულიდან გამომდინარე ჩანს,

რომ დაკრძალვის ტრადიცია პირველ ეტაპზე არ განიცდიდა მკაცრ რელიგიურ გავლენას. რომ მეცნიერებს უჭირთ მკვეთრი ზღვარის გავლება ვიკინთა ეპოქის სამარხების შესწავლისას.

კომბინირებული სიმბოლიკის გამოყენება, ვფიქრობთ მიუთითებს იმ გარემოებას, რომ ქრისტიანობის მიღება განსაკუთრებით თავდაპირველ ეტაპზე ასოცირდებოდა არა რწმენის სისტემასთან, არამედ სიახლის, ცივილიზებულ დასავლურ სამყაროსთან ღია კავშირის სიმბოლოსთან. შესაძლოა, სწორედ ამიტომ არ მოდის წინააღმდეგობაში ჯვრის(ქრისტე) და უროს(თორი) ერთდროული გამოყენება და წარმართულ-ქრისტიანული დაკრძალვის ტრადიციის თანაარსებობა ერთმანეთთან.

სამარხების შესწავლის ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია გამოვიტანოთ შემდეგი დასკვნა: მიუხედავად იმისა, რომ რთულია მკვეთრი ზღვარის გავლება ქრისტიანულ და წარმართულ სამარხებს შორის, მკაფიო ქრონოლოგიური ჩარჩოს დადგენით. IX-X საუკუნიდან სკანდინავიური სამარხებში, მასიურად გამოვლენილი კომბინირებული სიმბოლოები, მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვაწვდის, ერთი მხრივ სკანდინავიური წარმართული დაკრძალვის ტრადიციების დამეორე მხრივ, სკანდინავიის ტერიტორიაზე ახალი სარწმუნოების გავრცელების პროცესში გარკვეული ქრონოლოგიური და გეოგრაფიული თანმიმდევრობის შესახებ.

ბიბლიოგრაფია

Roesdahl, E. The Vikings. (1998). Penguin Books, London.

Sorensen, P. M., *The Oxford Illustrated History of the Vikings*. (2001). Oxford University Press: 3th, England.

Winroth, A. *The Conversion of Scandinavia*. (2011). Yale University Press, United States of America

Winroth, A. *The Age of the Vikings*. (2014). Princeton University Press, United States of America

Neil Price. *Burial Customs of the Viking Age*: <https://bit.ly/39eBB56> მასალაზე წვდომა 20.05.2020

Ulf-Moller, J. (2016). *The Origin of the book of the settlement and Celtic Christianity in Iceland, Essays, SMSR 82, 2, pp.887-915* <https://bit.ly/2HjaoM> მასალაზე წვდომა 17.06.2020